

กระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษานานาเวียง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

Community Development Process towards Sufficiency Economy : A Case Study of Ban Nawiang, Ko Kha District, Lampang Province.

จิราณี พันธ์มูล¹, อาแว มะแส²
Jiraneel Phanmool¹, Awae Masae²

บทคัดย่อ

การศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษานานาเวียง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาที่นำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของสมาชิกชุมชน ซึ่งครอบคลุมลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในกระบวนการพัฒนา ตลอดจนการเปลี่ยนแปลง วิธีการดำเนินชีวิตของครัวเรือนในชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีการศึกษาตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก เสริมด้วยแนวทางการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน และการสัมภาษณ์รายบุคคลกับกลุ่มตัวอย่างตัวแทนครัวเรือน จำนวน 123 ครัวเรือน

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนมีการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง 5 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) การศึกษาชุมชน 2) การวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน 3) การวางแผนโครงการพัฒนาชุมชน 4) การดำเนินงานพัฒนาชุมชน และ 5) การติดตามและประเมินผล สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนโดยเฉลี่ยในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง โดยมีคะแนนการเข้ามีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนามากที่สุด สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับจิตสำนึกด้วยการตระหนักและยอมรับความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติโดยมีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตมากขึ้น ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมอยู่ในระดับทำแล้วและจะอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับอยู่ดีกินดี

¹ นักศึกษาปริญญาโท คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

¹ Graduate student. Faculty of Social and Environmental Development. NIDA.

² Assistant Professor. Faculty of Social and Environmental Development. NIDA.

* Corresponding author. Tel. 089-4314556 E-mail : j.jiraneel@gmail.com, jib_jiraneel2@hotmail.com

ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความขัดแย้งในชุมชนที่ก่อให้เกิดการแตกแยกทางความคิด การขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสม และคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ตลอดจนกระบวนการบริหารงานพัฒนาของชุมชนที่ดีพอ

มีข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ 1) ควรพัฒนาด้านจิตใจของสมาชิกในชุมชนให้มีจิตสาธารณะ 2) ควรจัดกิจกรรมเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และ 3) ควรสร้างแกนนำรุ่นใหม่เพื่อสานต่องานพัฒนาชุมชนในอนาคต

คำสำคัญ : กระบวนการพัฒนาชุมชน, การมีส่วนร่วมของชุมชน, เศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The main objective of the study of community development process towards sufficiency economy, the case of Ban Nawiang, Ko Kha District in Lampang Province was to investigate the development process emerging in this village that promotes the way of life according to the sufficiency economy approach. This included forms and levels of members' participation in the development process and changes in households' way of life following the concept of sufficiency economy. The qualitative research approach was adopted as the main approach of the investigation supplemented by the quantitative research approach. Data were collected by means of participant observation, in-depth interviews with 15 key informants, and personal interview with a sample of 123 households.

Research findings revealed that the development process towards sufficiency economy mobilized by the community covered 5 steps – (1) community study, (2) analysis and prioritization of community problems and needs, (3) community development project planning, (4) community development implementation, and (5) monitoring and evaluation. The overall score of level of members' participation in the development process was average, with the highest score of participation found in the implementation step. Changes in community members' way of life towards sufficiency economy was observed at both awareness and practice levels. The majority members were aware and accepted the importance of applying the sufficiency community philosophy in their walks of life. They practically adopted by increasingly following the sufficiency economy principles in their daily lives. Their level of adoption fell mainly in the “practice and will be continued” category.

Problems and obstacles related to the process of community development towards sufficiency economy included conflicts within the community the led to disunity of members' minds, lack of knowledge and understanding about the proper process of community development among community members, and the village development committee also did not have

sufficient knowledge and understanding regarding their roles as well as the process of community development administration.

Research suggestions included: (1) community members should be developed their minds towards a better public mind; (2) activities that promote community cohesion should be organized continually, and (3) new generations of leaders should be built for taking up the community development work in the future.

Keywords : community development process, community participation, sufficiency economy.

ความสำคัญของปัญหา

การกำหนดแนวทางการพัฒนาของประเทศไทยตลอดระยะเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมาได้มุ่งเน้นเป็นไปตามแนวทางการพัฒนากระแสหลักเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นแนวคิดที่นำมาจากโลกตะวันตกที่ประสบผลสำเร็จจากการมุ่งสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ (Wealth) และความทันสมัย (Modernization) ทางสังคมและวัฒนธรรม ผลกระทบที่ตามมาคือ ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) อย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก เกิดความแตกต่างและเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจ ในหมู่ประชาชนมีค่านิยมการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือย และยึดติดในวัตถุนิยม อีกทั้งส่งผลกระทบทางลบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเกิดปัญหาในชุมชนหลายประการตามมา ไม่ว่าจะเป็นด้านศักยภาพในการพึ่งตนเอง การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและความสามารถในการจัดการทรัพยากร (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2549 : 258, 289 ; อภิชัย พันธเสน, 2552 : 27) คงปฏิเสธได้ยากว่า สาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ประสบปัญหาด้านต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นเพราะแนวทางการพัฒนาดังกล่าวให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุมากกว่าคน เป็นการพัฒนาประเทศแบบแยกส่วน นอกจากนี้กระบวนการวางแผนการพัฒนาเป็นไปในลักษณะของการวางแผนจากส่วนกลาง หรือจากบนลงล่าง (Top - Down Planning) ที่ยึดระบบการปฏิบัติงานแบบสั่งการผ่านกลไกของรัฐมากกว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ชุมชนอย่างจริงจังและครอบคลุม จึงมีข้อสังเกตในทางวิชาการว่า ผลกระทบทางลบของการพัฒนาตามแนวทางนี้นับวันจะเป็นปัญหาพอกพูนมากขึ้น และส่งผลกระทบย้อนกลับไปยังระบบเศรษฐกิจโดยรวมด้วยส่วนหนึ่ง อันเป็นสาเหตุสำคัญเบื้องหลังปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2540

ภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ได้มีการทบทวนและปรับทิศทางการพัฒนาประเทศสู่กระบวนทัศน์ใหม่ โดยเริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ที่ปรับแนวทางการวางแผนการพัฒนา ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการวางแผนการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom - up Planning) ซึ่งให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา และมุ่งเน้นการพัฒนาแบบองค์รวม กล่าวคือ มีการพัฒนาทุกด้านไปพร้อมกันทั้งทางด้านคน สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการสร้างคนและชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและช่วยเหลือตัวเองได้ (อภิชัย พันธเสน, 2552 : 28) ต่อมาในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) และฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ได้มีการอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการพัฒนา โดยเน้นให้นำไป

ประยุกต์ใช้ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนการใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต (สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550 : 11 – 12)

ในปัจจุบันงานด้านการพัฒนาชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก เพื่อช่วยลดช่องว่างทางสังคมและปัญหาความยากจนในชุมชนให้ลดน้อยลง อีกทั้งเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ (Self – reliant) โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเข้าในการวางแผน และปฏิบัติงานพัฒนาของชุมชน (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2550 : 39) ในปัจจุบันหลายชุมชนมีแนวทางการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วย 5 ประการ คือ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน ในตนที่ดี มีเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม (วิชัย รูปขำดี, 2551 : 186 – 187) เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์

ชุมชนบ้านนาเวียง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนหนึ่งที่มีการขับเคลื่อนให้สมาชิกดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นกระบวนการ โดยเน้นให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มน้ายาอเนกประสงค์ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มน้ำดื่มนาเวียง กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ ฯลฯ ควบคู่กับการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกดำเนินชีวิตบนฐานของความพอเพียงและสมดุล และเห็นความสำคัญของการพึ่งตนเองและการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก รวมทั้งพยายามเชื่อมประสานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อขอความช่วยเหลือและสนับสนุนงานพัฒนาต่างๆ ตามความจำเป็น อันจะช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจการดำเนินงานพัฒนาดังกล่าวนี้ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการซึ่งดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยได้ทำการศึกษาถึงกระบวนการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้อย่างเป็นขั้นตอน ตลอดจนเข้าใจถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในกระบวนการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของครัวเรือนของสมาชิกชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นผลของการพัฒนา ซึ่งผู้ศึกษาคาดว่าจะได้นำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริม สนับสนุน และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชน ชุมชนและสังคมอื่นๆ ได้เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญ และผลดีของการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในลักษณะที่เป็นกระบวนการ และประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของแต่ละชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน
2. เพื่อศึกษาลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในกระบวนการพัฒนา
3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของครัวเรือนในชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Approach) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research Approach) ควบคู่กัน โดยมีรายละเอียดวิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

1. พื้นที่ศึกษาและประชากรศึกษา

1.1 **พื้นที่ศึกษา** ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนบ้านนาเวียง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการ เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชนให้เป็นไปตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นชุมชนที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

1.2 กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำหรับการศึกษา ประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ

(1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 15 คน ได้แก่ กลุ่มแกนนำชุมชน จำนวน 3 คน ใช้วิธีการเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ประธานกลุ่มกิจกรรมในชุมชน จำนวน 9 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) และตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการพัฒนาในชุมชน จำนวน 3 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection)

(2) ตัวแทนครัวเรือนในชุมชน จำนวน 123 ครัวเรือน ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับสลากเลขที่บ้านแล้วใส่กลับคืน (Sampling with Replacement) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของ Taro Yamane ณ ความคลาดเคลื่อนที่ 0.05

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 **การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study)** ทำการรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากตำรา เอกสารวิชาการ บทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และภาคินพนธ์ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง

2.2 **การศึกษาภาคสนาม (Field Study)** ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและตัวแทนครัวเรือน โดยจัดเก็บรวบรวมข้อมูลใน 2 ลักษณะ คือ 1) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม 2) ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้วิธีการสัมภาษณ์รายบุคคล โดยใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง (Structured Questionnaire) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม มีดังต่อไปนี้

3.1 **การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)** ดำเนินการโดยที่ผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนที่ทำการศึกษา และทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับสมาชิกชุมชนเสมือนกับเป็นสมาชิกของชุมชน เพื่อสังเกตพฤติกรรมและปรากฏการณ์ เป็นเวลาร่วม 2 เดือน

3.2 **การสัมภาษณ์เจาะลึก (In - depth Interview)** สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 15 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก โดยประเด็นการสัมภาษณ์ครอบคลุม 6 ประเด็น คือ 1) วิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน 2) กระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง 3) การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน 4) การสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ 5) การเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของครัวเรือนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และ 6) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

3.3 การสัมภาษณ์รายบุคคล (Personal Interview) ทำการสัมภาษณ์ตัวแทนครัวเรือนจำนวน 123 ครัวเรือน ในประเด็นลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในกระบวนการพัฒนาและการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) ลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกครัวเรือนในกระบวนการพัฒนาชุมชน 3) การปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลจากหลากหลายบุคคล และต่างสถานที่ ส่วนการตรวจสอบข้อมูลเชิงปริมาณ ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทำการหาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม ด้วยการหาค่า Alpha Coefficient ของ Cronbach ซึ่งได้ค่าเท่ากับ 0.9197

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ดำเนินการโดยใช้วิธีการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) และวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ที่ได้จากเอกสารการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นำมาหาความสอดคล้องและความสัมพันธ์ของข้อมูล ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) ใช้วิธีการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าร้อยละ (Percentage) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านนาเวียง

บ้านนาเวียง ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ห่างจากที่ว่าการอำเภอเกาะคาประมาณ 2 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,400 ไร่ ปัจจุบันมีประชากรทั้งสิ้นจำนวน 625 คน เป็นชาย 304 คน เป็นหญิง 321 คน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 177 ครัวเรือน สมาชิกในชุมชนมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งนี้เป็นเพราะที่ตั้งของชุมชนอยู่ใกล้กับตัวอำเภอเกาะคา จึงได้รับอิทธิพลจากการพัฒนากระแสหลักที่ส่งผลให้ชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมือง มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบผสมผสานระหว่างชนบทกับเมือง อย่างไรก็ตามสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ลักษณะการปกครองของชุมชนมีการบริหารงานภายในชุมชนในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน และแบ่งการปกครองชุมชนออกเป็นคุ้มบ้าน 8 คุ้ม โดยมีประธานและคณะกรรมการคุ้มบ้านดูแลลูกบ้านภายในแต่ละคุ้ม เพื่อเป็นการกระจายอำนาจให้กับสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น ปัจจุบันมีกลุ่มกิจกรรมที่จัดตั้งขึ้นภายในชุมชนต่างหลากหลายรวม 13 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ กลุ่มทำนาข้าวชุมชน กลุ่มไร่นาสวนผสม กลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ กลุ่มข้าวกล้องเพื่อสุขภาพ กลุ่มน้ำดื่มนาเวียง กลุ่มน้ำยาอเนกประสงค์

กลุ่มธนาคารขยะ กลุ่มหมูหลุม กลุ่มแปรรูปจากถั่วเหลือง กลุ่มแปรรูปอาหารจากเนื้อสุกร และกลุ่มขนมไทย อีกทั้งยังได้ก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีงานทำ และดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพและสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในระดับครัวเรือน กลุ่ม และชุมชน

2. กระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

กระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านนาเวียง ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนสำคัญ คือ 1) การศึกษาชุมชน 2) การวิเคราะห์ จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน 3) การวางแผนโครงการพัฒนาชุมชน 4) การดำเนินงานพัฒนาชุมชน 5) การติดตามประเมินผลงานพัฒนาชุมชน โดยมีสาระสังเขปของแต่ละขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาชุมชน เป็นขั้นตอนที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันศึกษาสภาพของชุมชนและค้นหาปัญหาหรือความต้องการของชุมชน ดำเนินการโดยเริ่มจากผู้นำชุมชนทำการสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชน เพื่อให้ทราบสภาพของชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน หลังจากนั้นคณะกรรมการหมู่บ้านลงพื้นที่สำรวจและสอบถามปัญหาความต้องการของสมาชิกชุมชน แล้วทำการคัดเลือกปัญหาที่สำคัญนำเข้าสู่การประชุมหมู่บ้านเพื่อค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชนร่วมกัน โดยให้สมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมประชุมเสนอปัญหาหรือความต้องการที่แตกต่างเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน เป็นขั้นตอนของการค้นหาสาเหตุของปัญหาและจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน ซึ่งสมาชิกในชุมชนมีความเห็นตรงกันว่าต้องดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วน การดำเนินการในขั้นตอนนี้ ประกอบด้วย 1) การประชุมคณะกรรมการรวบรวมและกลั่นกรองปัญหาที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาชุมชน เพื่อพิจารณาความสำคัญของปัญหาจากผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชนหรือได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด และต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน 2) การประชุมหมู่บ้านเพื่อจัดลำดับปัญหา โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกและจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน ด้วยวิธีการลงมติจัดลำดับความสำคัญของปัญหา โดยพิจารณาจากปัญหาที่มีผลกระทบต่อคนในชุมชนเป็นจำนวนมาก เป็นปัญหาเร่งด่วนที่จะต้องได้รับการแก้ไขทันที เป็นปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ และคนในชุมชนได้รับประโยชน์ร่วมกันเป็นเกณฑ์ 3) ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ได้จากมติของที่ประชุมหมู่บ้าน นำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการจัดทำแผนขั้นตอนการพัฒนาชุมชนในขั้นต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การวางแผนโครงการพัฒนาชุมชน เป็นขั้นตอนการวางแผนและกำหนดโครงการเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยมีขั้นตอนการวางแผน ดังต่อไปนี้ 1) ประชุมคณะกรรมการร่างโครงการพัฒนาชุมชนและกิจกรรมการดำเนินงานต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา บริบทของชุมชนและความเป็นไปได้ที่จะดำเนินการ 2) ประชุมหมู่บ้านเพื่อนำเสนอโครงการพัฒนาชุมชน รวมทั้งร่วมคัดเลือกผู้รับผิดชอบโครงการและผู้ตรวจสอบโครงการ โดยพิจารณาจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับโครงการพัฒนาชุมชน เป็นบุคคลที่มีจิตอาสาและมีทัศนคติที่ดีต่อชุมชน 3) ชุมชนเสนอแผนโครงการพัฒนาชุมชนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในกรณีที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนได้โดยลำพัง

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินงานพัฒนาชุมชน เป็นขั้นตอนของการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนตามโครงการที่ได้กำหนดขึ้น โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน การดำเนินงานพัฒนาของชุมชนมี 2 ลักษณะ คือ 1) การดำเนินงานโครงการพัฒนาที่มีหน่วยงานภาครัฐ

ให้การสนับสนุนและดำเนินงานร่วมกับชุมชน เป็นการดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรมที่เกื้อหนุนภาพของชุมชนที่น่าจะทำโดยลำพัง 2) การดำเนินงานโครงการพัฒนาที่ชุมชนดำเนินการเองโดยลำพัง ซึ่งชุมชนมีศักยภาพสามารถดำเนินงานเองได้ มักจะเป็นโครงการที่มีขนาดเล็กและใช้งบประมาณในการดำเนินงานน้อย

ขั้นตอนที่ 5 การติดตามประเมินผลงานพัฒนาชุมชน ชุมชนมีแนวทางการติดตามประเมินผลงานพัฒนาชุมชน 2 แนวทาง คือ 1) การติดตามประเมินผลการดำเนินงานรายโครงการหรือกิจกรรม หากเป็นการติดตามประเมินผลโครงการพัฒนาที่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนและดำเนินงานร่วมกับชุมชน จะมีตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและคณะกรรมการหมู่บ้านประเมินผลร่วมกัน ด้วยวิธีการสังเกตและสำรวจความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถาม ส่วนการติดตามประเมินผลโครงการพัฒนาที่สมาชิกในชุมชนดำเนินการเองโดยลำพัง จะดำเนินการโดยให้ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านทำการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ด้วยวิธีการสังเกต สอบถามความพึงพอใจ และพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกในชุมชน 2) การติดตามประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาของชุมชนประจำปี เป็นการติดตามการดำเนินงานและสรุปผลการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในรอบปีที่ผ่านมา ด้วยวิธีการสังเกต สอบถามความคิดเห็น และนำเสนอผลการดำเนินงาน ปัญหา และอุปสรรคการดำเนินงานในที่ประชุมหมู่บ้านซึ่งจัดขึ้นในช่วงต้นปีใหม่

3. ลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

ปัจจุบันสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง โดยผ่านตัวแทนเป็นหลัก คือ คณะกรรมการหมู่บ้านและตัวแทนกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และยังมีส่วนร่วมโดยตรงด้วยการเข้าร่วมประชุมหมู่บ้าน เพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของตน ตลอดจนร่วมดำเนินงานพัฒนาของชุมชนในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการพัฒนาชุมชนทั้ง 5 ขั้นตอน ทั้งนี้ระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกระบวนการพัฒนาชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 1.77) เมื่อพิจารณาผลเป็นรายด้าน พบว่า สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมมากที่สุดในขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนโดยจัดอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.57) รองลงมาคือในขั้นตอนการศึกษาชุมชน ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.01) ตามด้วยในขั้นตอนการวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน ซึ่งอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน (ค่าเฉลี่ย 1.83) ส่วนที่เหลือในขั้นตอนการวางแผนและโครงการพัฒนาชุมชน สมาชิกมีส่วนร่วมในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 1.47) และมีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุดในขั้นตอนการติดตามประเมินผลงานพัฒนาชุมชน (ค่าเฉลี่ย 0.98) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

ระดับการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
1) ขั้นตอนการศึกษาชุมชน	2.01	1.24	ปานกลาง
2) ขั้นตอนการวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน	1.83	1.36	ปานกลาง
3) ขั้นตอนการวางแผนโครงการพัฒนาชุมชน	1.47	1.45	น้อย
4) ขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาชุมชน	2.57	1.07	ปานกลาง
5) ขั้นตอนการติดตามประเมินผลงานพัฒนาชุมชน	0.98	1.36	น้อย
การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน	1.77	1.18	ปานกลาง

4. การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

วิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชนในช่วงก่อนและหลังการพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงมีความแตกต่างพอสมควร โดยในช่วงก่อนการพัฒนาสมาชิกในชุมชนมีอาชีพที่หลากหลาย ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการที่ประเทศไทยมีการพัฒนาประเทศตามแนวทางกระแสหลักที่มีส่วนในการขยายภาคอุตสาหกรรมและบริการ ที่ชักนำให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสดอกไปทำงานนอกชุมชนมากขึ้น แม้จะทำให้คนในชุมชนส่วนหนึ่งมีรายได้เพิ่มมากขึ้น แต่มีการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยและใช้ชีวิตที่หรูหรามากขึ้นตามมาเช่นกัน อย่างไรก็ตามยังมีสมาชิกในชุมชนจำนวนไม่น้อยที่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมในชุมชนสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งคนกลุ่มนี้ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงในการผลิตที่มุ่งเพื่อขาย ทำให้วิถีการทำการเกษตรของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเป็นส่วนใหญ่ ทำให้มีต้นทุนสูงและสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ในด้านความสัมพันธ์ในชุมชนเดิมเป็นความสัมพันธ์แบบระบบเครือญาติ มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แก้ไขปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะในหมู่เครือญาติเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาชุมชนประสบกับปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำเนินชีวิตในลักษณะกึ่งเมืองที่มีความอิสระมากขึ้น และรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา อันส่งผลให้มีปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ปัญหายาเสพติด การลักขโมย รวมทั้งปัญหาความขัดแย้ง เยาวชนและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ฯลฯ การรุมเร้าของปัญหาหลายด้าน ทำให้ดูเหมือนกับได้เผชิญกับการเป็นชุมชนด้อยพัฒนาที่สุดของตำบลท่าผา อย่างไรก็ตามด้วยสภาวะเสี่ยงที่ชุมชนต้องเผชิญดังกล่าว ในอีกด้านหนึ่งได้มีส่วนกระตุ้นให้คนในชุมชนได้ทบทวนและไตร่ตรองหาแนวทางปรับตัว จนเกิดกระบวนการพัฒนาใหม่ โดยการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางของการพัฒนาชุมชนในเวลาต่อมา ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างจากอดีต

4.1 การดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในระดับจิตสำนึก ปัจจุบันสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในระดับจิตสำนึก ด้วยการตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นกว่าเดิม ด้วยการดำเนินชีวิตที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง การอยู่ได้อย่างพอเพียง การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร และการอยู่ดียั่งยืนด้วยการเรียนรู้

4.2 การดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในระดับการปฏิบัติ สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่พยายามพึ่งตนเองในการดำรงชีวิต ด้วยการปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคในครัวเรือนเพื่อเป็นการลดรายจ่ายและยังสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว นอกจากนี้ยังพยายามสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพเสริมที่หลากหลายมากขึ้น โดยมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในชุมชน ที่คอยส่งเสริมให้สตรี แม่บ้าน ผู้ว่างงาน ตลอดจนเด็กและเยาวชนสามารถหารายได้เพิ่มให้กับครอบครัว ในด้านการเกษตร เกษตรกรในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีมาเป็นปุ๋ยอินทรีย์และสมุนไพรแทน วิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ได้ปรับมาใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือย มีการทำบัญชีรายรับรายจ่าย อีกทั้งมีการประยุกต์สิ่งของที่ไม่ได้ใช้แล้วนำกลับมาใช้ใหม่ ส่วนการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรของสมาชิกในชุมชน มีความพยายามรื้อฟื้นวิถีการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลระหว่างคน สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของครัวเรือนดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนให้มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนมากขึ้นจากก่อนที่จะมีโครงการ

พัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้เป็นผลเชื่อมโยงกับการที่สมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ และมีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ผลการประเมินระดับการปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของครัวเรือนในชุมชนดังกล่าวข้างต้น โดยเฉลี่ยในภาพรวมอยู่ในระดับทำแล้วและจะทำการอย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาผลเป็นรายด้าน พบว่า ครัวเรือนในชุมชนมีการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับทำแล้ว และจะทำการอย่างต่อเนื่องในสัดส่วนมากที่สุดในทุกด้านคือ ด้านการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร ร้อยละ 86.83 ด้านการพึ่งตนเอง ร้อยละ 83.06 การอยู่ดีอย่างยั่งยืนด้วยการเรียนรู้ ร้อยละ 51.54 และด้านการอยู่ได้อย่างพอเพียง ร้อยละ 50.24 ในขณะที่เดียวกันมี 2 ด้านที่พบว่าสมาชิกชุมชนยังไม่ได้ทำในสัดส่วนที่สูงพอสมควร คือ ด้านการอยู่ได้อย่างพอเพียงและด้านการอยู่ดีอย่างยั่งยืนด้วยการเรียนรู้ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ร้อยละของการปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของครัวเรือนในชุมชน

การปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของครัวเรือนในชุมชน	ระดับการปฏิบัติ (ร้อยละ)			รวม
	ไม่ทำ/ยังไม่ทำ	กำลังทดลองทำ	ทำแล้วและจะทำการอย่างต่อเนื่อง	
1) การพึ่งตนเอง	8.00	8.94	83.06	100
2) การอยู่ได้อย่างพอเพียง	41.14	8.62	50.24	100
3) การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร	3.90	9.27	86.83	100
4) การอยู่ดีอย่างยั่งยืนด้วยการเรียนรู้	33.33	15.12	51.55	100

จากการพยายามปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดผลจากการปฏิบัติ ที่ครัวเรือนส่วนใหญ่ของชุมชนพยายามปรับให้มาอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง สามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง อีกทั้งมีการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมและบริหารทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อพัฒนาชุมชนได้อย่างสมดุลได้สำเร็จพอสมควรนี้ส่งผลให้สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพิจารณาจัดระดับหมู่บ้านที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาตามแนวทางนี้ โดยจัดให้บ้านนาเวียงเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับอยู่ดีกินดี

5. การสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ ในกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนมี 10 หน่วยงาน คือ 1) ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 51 จังหวัดลำปาง 2) สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ 3) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์อำเภอ 4) สำนักงานเกษตรอำเภอ 5) ศูนย์การศึกษาครอบครัวและ การศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ 6) เทศบาลตำบลท่าผา 7) มหาวิทยาลัยแม่โจ้ 8) ศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง 9) การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และ 10) สำนักงานพัฒนาที่ดิน จังหวัดลำปาง โดยมีบทบาทสำคัญให้การสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการ จัดหาวิทยากรถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งงบประมาณและอุปกรณ์ต่างๆ ในการทำกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน ทั้งนี้เพื่อการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาของชุมชนให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นและต่อเนื่อง

6. ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาของชุมชน คือ ความขัดแย้งภายในชุมชนที่ยังคงมีอยู่พอสมควร ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ก่อให้เกิดการแตกแยกทางความคิด การไม่ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และยังส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนน้อย โดยเฉพาะเพศชาย ซึ่งมีกิจกรรมต่างๆ ที่ทำร่วมกันน้อย นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาชุมชนที่ถูกต้อง ทั้งนี้สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ยังมีความคิดว่าการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นหน้าที่ของผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้าน เมื่อเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา จึงไม่กล้าแสดงออก จึงมักจะยึดความคิดเห็นของผู้นำเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันคณะกรรมการหมู่บ้านยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และกระบวนการบริหารงานพัฒนาของชุมชนที่ดีพอ จึงไม่สามารถจัดกระบวนการกระตุ้นการมีส่วนร่วมที่ดีพอ ปัญหาดังกล่าวข้างต้นเป็นอุปสรรคขัดขวางการดำเนินงานพัฒนาของชุมชน ทำให้การดำเนินงานพัฒนามีความล่าช้า และยังไม่สามารถนำชุมชนไปสู่ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเต็มรูปแบบ

สรุป อภิปรายผล

จากผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่ากระบวนการพัฒนาสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านนาเวียง อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่ 1) การศึกษาชุมชน 2) การวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน 3) การวางแผนโครงการพัฒนาชุมชน 4) การดำเนินงานพัฒนาชุมชน และ 5) การติดตามประเมินผลงานพัฒนาชุมชน โดยชุมชนได้พยายามขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถพึ่งตนเองในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาชุมชนที่เน้นให้การพัฒนา มีการดำเนินงานอย่างเป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาบริบทของชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการชุมชน อีกทั้งมีการจัดทำแผนชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิก (มนตรี กรรพุมมาลย์, 2539) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาชุมชนของสิริวรรณ วิโสสงคราม (2543) ซึ่งพบว่า ลักษณะการพัฒนาชุมชนของตำบลมะกูด อำเภอกอโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ซึ่งประสบผลสำเร็จมีการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอนตามกระบวนการพัฒนาชุมชน โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทุกขั้นตอน และสอดคล้องกับการศึกษาของนพรัตน์ คล่องสารา (2551) ที่ทำการศึกษากิจกรรมการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในชุมชนคอยรุดดีกัว เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ที่พบว่า การพัฒนานอกจากจะมีการดำเนินงานอย่างเป็นกระบวนการแล้ว เนื้อหาและกิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับบริบททางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสำคัญ

การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง มีทั้งการมีส่วนร่วมโดยตรงและโดยอ้อม ส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมโดยตรงด้วยการเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านตามขั้นตอนต่างๆ ของการขับเคลื่อนการพัฒนา ส่วนการมีส่วนร่วมทางอ้อมนั้นดำเนินการผ่านตัวแทน คือผู้นำและแกนนำชุมชนเป็นหลัก การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะให้ความเชื่อถือผู้นำและแกนนำชุมชน เพราะว่าคนเหล่านี้เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกชุมชนด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความขยัน และการเสียสละเพื่อชุมชน ซึ่งด้วยเหตุนี้บทบาทของผู้นำและสมาชิกระดับแกนนำของชุมชนจึงมีความเด่นชัดมาก เมื่อเทียบกับสมาชิก

ชุมชนโดยทั่วไป ข้อค้นพบนี้สามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทยโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนชนบทที่อำนาจการตัดสินใจสำคัญๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนมักอยู่ที่ผู้นำและแกนนำชุมชนเพียงไม่กี่คน ส่วนสมาชิกชุมชนที่เป็นคนธรรมดา มักจะเข้าร่วมในการประชุม หรือแสดงความคิดเห็นบ้าง และเมื่อมีการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนา คนเหล่านี้จะมีส่วนร่วมปฏิบัติหรือลงแรงในการทำงานสูงกว่าด้านอื่นๆ ในขณะที่การมีส่วนร่วมในการประเมินผลมักจะน้อย เพราะไม่ค่อยเห็นความสำคัญมากนัก อีกทั้งไม่ค่อยรู้ถึงเทคนิคการประเมินและไม่กล้าวิจารณ์สิ่งที่พบเห็น ซึ่งผลงานวิจัยของพันตำรวจตรีอาคม บุตรวงศ์ (2549) และสิริวรรณ วิโสสงคราม (2543) มีข้อค้นพบที่คล้ายคลึงกัน คือ ผู้นำและสมาชิกในชุมชนมีบทบาทสำคัญร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ในงานพัฒนาชุมชนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาของชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง โดยเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดในขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยมากมักจะให้การสนับสนุนเงิน หรือสิ่งของอื่นๆ เพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชน อันเนื่องจากสมาชิกชุมชนมีความสะดวกในการให้การสนับสนุนเงิน หรือสิ่งของต่างๆ มากกว่าการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่นๆ สำหรับการที่สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการติดตามประเมินผลงานพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับน้อยนั้น เป็นข้อค้นพบที่คล้ายคลึงกับที่อื่นๆ เช่นกัน เช่นในงานวิจัยของชาญวิทย์ โพธิ์เจริญ (2550) มณี จันทน์ไทย (2546) และสุพรรณ วงศ์คำพันธ์ (2539) ต่างมีข้อค้นพบที่สอดคล้องกันว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนการติดตามประเมินผลงานพัฒนาของชุมชนอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากว่าประชาชนยังไม่เข้าใจและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในด้านนี้เท่าที่ควร

ข้อค้นพบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมาก หรืออาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนมีส่วนช่วยให้เกิดการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนจะช่วยกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนเห็นความสำคัญและนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาทดลองปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของครัวเรือน เนื่องจากมีโอกาสได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนแนวคิด หลักการ ตลอดจนวิธีการปฏิบัติร่วมกัน ทำให้มีโอกาสเข้าใจและมีความสนใจแนวคิดนี้ดีกว่าผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วม ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับผลงานวิจัยของไสว เจริญศรี (2551) ที่ทำการศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับหมู่บ้าน บ้านน้ำดิบ ตำบลหนองปลิง อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ยุทธพงศ์ และสมร (2551) ที่ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านร่องกาศใต้ ตำบลร่องกาศ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ที่พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชน อันเป็นผลในการพัฒนาที่จะนำไปสู่การมีชีวิตที่สมดุล และมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ส่งเสริมให้สามารถดำรงชีพแบบสมดุลได้อย่างยั่งยืนยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการปฏิบัติภายในชุมชน

1.1 ควรกระตุ้นให้มีการพัฒนาจิตใจของสมาชิกชุมชนให้มีจิตสาธารณะหรือจิตอาสามากขึ้น อันจะมีผลให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาของชุมชนอย่างจริงจังและมากยิ่งขึ้น

1.2 ควรจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตามแนวทางนี้เสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนเป็นระยะๆ และต่อเนื่อง

1.3 ควรสร้างแกนนำรุ่นใหม่เพื่อสานต่อการดำเนินงานพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.1 ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนทุกขั้นตอน ตลอดจนเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพลังและวิธีการ การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน

2.2 ควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั้งภายในชุมชนและกับชุมชนอื่นๆ

2.3 ควรมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปรับดำเนินงานพัฒนาของชุมชนและประยุกต์ซึ่งงานพัฒนาไปใช้ในกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการวิจัย

3.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ต่างๆ เพื่อนำมาเป็นข้อสรุปที่สามารถนำไปปรับใช้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

3.2 ควรศึกษาแนวทางการเสริมสร้างพลังของชุมชน (Empowerment) ในกระบวนการพัฒนาชุมชน

3.3 ควรศึกษาบทบาทของสตรีในการพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาอาชีพเสริม

เอกสารอ้างอิง

นพรัตน์ คล่องสารา. 2551. กระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นคอยรูตตี๊กว่า เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2550. แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ราไทยเพรส.

พันตำรวจตรีอาคม บุตรวงศ์. 2549. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษา บ้านคำหมี่ หมู่ 8 ตำบลหนองเหล่า อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

มนตรี กรรพุมมาลย์. 2539. การพัฒนาชุมชน แนวคิดและการปฏิบัติ. เอกสารประกอบการสอนวิชา ความรู้เบื้องต้นการพัฒนาชุมชน. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ยุทธพงศ์ สมร. 2551. การพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน บ้านร่องกาใต้ ตำบลร่องกาศ อำเภอสว่างเม่น จังหวัดแพร่. การศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิชัย รูปขำดี. 2551. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาชุมชน. ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา. อดา จันทรสม, บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. 2549. การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : ฟอว์เพช.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สิริวรรณ วิโสจสงคราม. 2543. การพัฒนาชุมชนตำบลมะกูด อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- อภิชัย พันธเสน, บรรณาธิการ. 2552. วิเคราะห์นโยบายรัฐในระดับต่าง ๆ รวมทั้งภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาสังคมจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. 2540-2549). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชาญวิทย์ โพธิ์เจริญ. 2550. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลตำบนาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- มณี จันทรไทย. 2546. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนชนบทของประชาชนในตำบลกระเบื้องนอก อำเภอเมืองยาง จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (คหกรรมศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน) มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุพัฒน์ วงศ์คำพันธ์. 2539. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตสุขาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตสุขาภิบาลนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร. ภาคนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ไสว เจริญศรี. 2551. แนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับหมู่บ้าน บ้านน้ำดิบ ตำบลหนองปลิง อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.